

УДК 351.86

О. Ф. Сальнікова,

к. т. н., с. н. с.,

начальник науково-дослідної лабораторії, Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки ЗСУ, м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЯК ЗАМОВНИКА ОЗБРОЄННЯ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ З НАЦІОНАЛЬНИМ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ

O. Salnikova,

candidate of engineering sciences, senior researcher,

chief of research laboratory of the Central research institute of armament and military technique AFU, Kyiv

ACTUAL PROBLEMS OF COOPERATION OF MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE AS A CUSTOMER OF ARMAMENT AND MILITARY TECHNIQUE WITH NATIONAL DEFENSIVE-INDUSTRIAL COMPLEX

Уданій статті автор надає пропозиції щодо підвищення ефективності взаємодії Міністерства оборони України з національним оборонно-промисловим комплексом. Одним з основних показників, що характеризують роль та участь оборонно-промислового комплексу у забезпеченні потреб Збройних Сил будь-якої країни, є співвідношення обсягів закупівлі власними збройними силами озброєння та військової техніки, що виробляються підприємствами національного оборонно-промислового комплексу (у грошовому вимірі), з обсягами продажу зброї іноземним замовникам. В умовах проголошеного керівництвом держави курсу на інтеграцію України до Європейського союзу держава може одержати позитивний ефект від створення промислових кооперацій з компаніями країн Європейського союзу, в рамках розвитку військово-технічного співробітництва. Незважаючи на складні та болючі процеси реформування оборонної сфери, українська оборонна промисловість спроможна виконувати завдання з переозброєння та створення нових зразків техніки і зацікавлена у визначенні Міністерства оборони перспективних потреб. Створення внутрішнього ринку та здійснення замовлень оборонним відомством є одним з ключових чинників збереження та розвинення потенціалу оборонної промисловості.

In this article an author gives suggestions in relation to increase of efficiency of co-operation of Ministry of defense of Ukraine with a national defensive-industrial complex. One of basic indexes that characterize a role and participation of national defensive-industrial complex in providing of necessities of Armed Forces of any country is correlation of volumes of purchase by own military powers of armament and military technique, that produced by the enterprises of national defensive-industrial complex (in the money measuring), with the volumes of sale of weapon to the foreign customers. In the conditions of proclaimed by guidance of the state of course on integration of Ukraine to the European union the state can get a positive effect from creation of industrial co-operations with the companies of countries of the European union, within the framework of development of military-technical collaboration. Without regard to the difficult and sickly processes of reformation of defensive sphere, Ukrainian defensive industry is able to execute a task from a rearmament and creation of new standards of technique and interested in determination of perspective necessities of Ministry of Defense. Internal market creation and realization of orders a defensive department are to one of key factors of maintenance and development of potential of defensive industry.

Ключові слова: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, озброєння та військова техніка, національний оборонно-промисловий комплекс.

Key words: Ministry of Defence of Ukraine, Armed Forces of Ukraine, armament and military technique, national defensive-industrial complex.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ АБО ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Події останніх місяців з усією очевидністю висвітили серйозні недоліки в організації взаємодії

Міністерства оборони України з національним оборонно-промисловим комплексом. Та обставина, що не вдалося своєчасно залучити в збройний конфлікт, що спалахнув, необхідну кількість озброєння та військової техніки, свідчить про наявність злободенних проблем як в оборонному плануванні, так і в дер-

жавному управлінні оборонно-промисловою сферою.

По-перше, цим фактом поставлена під сумнів дієвість існуючої системи мобілізаційної підготовки в тій її частині, яка стосується своєчасного залучення потрібної кількості виробничих потужностей для випуску озброєння, що бракує, і ремонту техніки, що отримала ушкодження в ході бойових дій.

По-друге, при формальній присутності в Міністерстві оборони і Генеральному штабі Збройних Сил України усіх класичних інструментів оборонного планування боєготовність та боєздатність української армії у критичний момент виявилася недостатньою.

По-третє, численні експерименти з вибором варіанту структури оборонно-промислового комплексу так і не призвели до прийнятного результату і оборонна промисловість продовжує являти собою формування, про істинні можливості якого в сучасних умовах можна тільки догадуватися.

Залишивши перші два аспекти на розгляд фахівцям в області оперативного мистецтва, звернемо увагу на ті не вирішені питання вітчизняної оборонної промисловості, які не дозволяють суттєво підвищити ефективність її взаємодії з оборонним замовником.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ

На цей час вітчизняних наукових розробок щодо дослідження проблем взаємодії Міністерства оборони України з національним оборонно-промисловим комплексом майже не існує. Є лише низка аналітичних звітів фахівців органів державного управління та громадських організацій у даному напрямі. Однак вони значною мірою стосуються окремих питань функціонування ОПК. До таких фахівців слід віднести Горбуліна В.П., Сіренко В.Є., Бадріака В.М., Барановську І.В., Бегму В.М., Грека В.Г., Свергунова О.О., Скурського П.П., Сунгуровського М., Смірнова В.О., Шевцова А.І. та ін. [1—7].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

У даній статті автор ставить за ціль надати пропозиції щодо підвищення ефективності взаємодії Міністерства оборони України з національним оборонно-промисловим комплексом

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Відомо, що оборонно-промисловий комплекс України (ОПК) сформувався під впливом таких чинників:

— розпад Радянського Союзу, виділення з його військово-промислового комплексу (ВПК) оборонних підприємств, розташованих на території Украї-

ни, їх перепідпорядкування органам виконавчої влади нової незалежної держави;

— відхід від звичних методів керівництва оборонно-промисловою діяльністю, організація нової управлінської інфраструктури;

— відсутність дієздатної нормативно-правової бази діяльності ОПК в Україні, необхідність її створення "з нуля";

— перехід від планових принципів управління економікою до ринкових;

— істотна зміна номенклатури продукції, що продиктована новими політичними реаліями, у тому числі у вигляді зменшення об'ємів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, товарного випуску виробів, пов'язаних із стратегічним озброєнням (його складовими частинами);

— виникнення відносної технологічної замкнутості оборонної промисловості України, що стала наслідком розриву стійких господарських зв'язків в глобальній системі науково-технічної і виробничої кооперації ВПК СРСР;

— утворення істотного надлишку виробничих можливостей, проектні параметри яких свого часу розраховувалися на задоволення потреб усього колишнього Союзу, а в незалежній Україні потреби в деяких видах військової продукції значно скоротилися або зовсім зникли;

— штучне пониження проблеми забезпечення воєнної безпеки держави, що знайшло свою прояву в залишковому принципі фінансування технічного оснащення української армії, а отже, і життєдіяльності вітчизняної оборонної промисловості.

Проведений Сіренко В.Є. аналіз досягнутих національним ОПК результатів дає можливість констатувати, що завдання формування ОПК як системного утворення, за роки незалежності України до кінця не вирішені, а наслідки розпаду ВПК колишнього Союзу остаточно не подолані. Слід об'єктивно визнати, що системоутворюючі чинники, які свого часу сформував ВПК, в Україні відсутні, тобто ОПК являється комплексом лише за назвою, але не по суті. Міркування про те, що кожне окреме узятє підприємство здатне самостійно і успішно провести адаптацію своєї діяльності до нових умов без системної модернізації усієї оборонної промисловості в цілому, виявилися глибоко помилковими.

Ці обставини вимагають вжиття найрішучіших заходів з реформування вітчизняної оборонної промисловості з метою придбання нею якісно нового вигляду, який забезпечить еластичну сприйнятливості до запитів Збройних Сил, їх максимальне задоволення і досягнення рівня науково-технічної і господарської діяльності, сумірного із загальносвітовими показниками.

З цієї причини на сучасному етапі є актуальними наступні напрями реформування вітчизняної оборонної промисловості:

— структурна перебудова оборонної промисловості, перетворення її в системне утворення у вигляді багатогалузевого комплексу шляхом впровадження системоутворюючих чинників;

— створення дієвої та ефективної системи державного управління оборонною промисловістю, що побудована на принципово нових організаційних принципах, симбіозі галузевих і програмно-цільових методів та забезпечує необхідний рівень військової безпеки держави, укріплення позицій України на світовому ринку озброєнь, посилення значення оборонно-промислового комплексу у соціально-економічному розвитку країни;

— оптимізація експериментальних та виробничих потужностей оборонних підприємств шляхом здійснення їх реструктуризації, диверсифікації виробництва озброєння та військової техніки (ОВТ), створення дієздатної системи виробничої і науково-технічної кооперації;

— корінне підвищення ефективності функціонування оборонної промисловості шляхом модернізації та технічного переозброєння існуючої матеріально-технічної бази, впровадження новітніх форм організації виробничого та науково-дослідного процесу;

— розвиток внутрішнього виробництва і подолання технологічної залежності від країн СНД шляхом переходу до політики внутрішньої технологічної замкнутості, "українізації" виробництва основних матеріалів та комплектуючих виробів;

— вдосконалення законодавчої та нормативної бази функціонування оборонної промисловості, розробка і впровадження системи відповідних державних стандартів та технічних регламентів, їх гармонізація з законодавством Європейського Союзу та іншим міжнародним законодавством.

Мається на увазі розроблення та впровадження нормативних актів, що регламентують порядок (у мирний час та особливий період окремо):

— розробки, випробувань, постановки на озброєння та серійне виробництво нових зразків ОВТ, їх подальшого технічного обслуговування;

— здійснення різних видів ремонту ОВТ;

— прийняття на озброєння, технічного обслуговування, ремонту і модернізації ОВТ, що надходить за імпортом;

— використання, технічного обслуговування і ремонту ОВТ, що надходить за лізингом або надано в оренду;

— спільної з іноземними партнерами розробки і виробництва ОВТ;

— організації виробництва ОВТ за ліцензіями, що купуються за кордоном;

— організації виробництва ОВТ за офсетними схемами тощо.

Корінній перебудові підлягає існуюча система мобілізаційної підготовки, у тому числі такі її розділи:

— формування вірогідних мобілізаційних планів та завдань для промислових підприємств, порядок їх затвердження і оновлення;

— створення і організація зберігання мобілізаційних резервів та непорушних запасів;

— створення необхідних мобілізаційних потужностей, порядок підтримання їх готовності;

— організація імпорتنних закупівель сировини, матеріалів та комплектуючих виробів у випадках, коли можливість їх виготовлення у країні відсутня;

— порядок переходу промисловості на виконання мобілізаційних завдань в особливий період тощо.

У зв'язку з великою важливістю порушених питань, зазначені перетворення мають бути здійснені в максимально стислі терміни. Забезпечення ЗС України ОВТ повинно здійснюватися на основі визначених ГШ ЗС України потреб в ОВТ для виконання бойових завдань під час проведення АТО, а на середньострокову та довгострокову перспективу — на основі обрису ЗС України та їх системи озброєння на період до 2025 року (СОБ) за рахунок виробничих можливостей оборонної промисловості України та закупівлі за кордоном.

Серед можливих шляхів забезпечення ЗС України потрібним ОВТ, крім власного виробництва, слід розглядати і такі:

— розробка та виробництво зразків ОВТ у співробітництві з іншими країнами;

— ліцензійне виробництво систем озброєння іноземного виробництва (в тому числі з використанням практики офсетних угод);

— придбання зразків ОВТ в інших країнах (в тому числі з використанням механізму лізингу).

Найпривабливішим шляхом є розробка і виробництво найскладніших зразків ОВТ у співробітництві з іншими країнами. Спільне виробництво ОВТ в кооперації з іншими країнами забезпечує, при однозначному зменшенні витрат на створення ОВТ, збереження науково-технічного і виробничого потенціалів ОПК, надає можливість розвивати його пріоритетні напрями, сприяє міжнародній інтеграції у сфері воєнно-технічної політики та прискорює процес адаптації до світових умов і стандартів.

Розглядаючи проблемні питання щодо технічного оснащення ЗСУ, необхідно зазначити про загальну проблему морального старіння існуючих на даний час на озброєнні підрозділів ЗСУ зразків ОВТ. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом закупівлі існуючих вітчизняних зразків, що були розроблені в останні роки підприємствами оборонної промисловості України та відповідно прийняті на озброєння ЗСУ.

При відсутності вітчизняних наробок та існуванні потенційної можливості щодо розроблення зразків ОВТ з бойовими властивостями на рівні кращих закордонних аналогів, необхідно здійснення наукового обґрунтування вимог до них, розробки відповідного ТТЗ на ДКР та забезпечення необхідного рівня фінансування за рахунок Державного оборонного замовлення.

Так, для бронетанкової техніки та озброєння існують як варіанти модернізації, так і радикальної заміни морально застарілих зразків на нові з поліпшеними характеристиками.

Для стрілецького озброєння можлива як модернізація існуючих зразків, так і закупівля нового стрілецького озброєння вітчизняного виробництва

(Казенне НВО МВС України "Форт") після проведення дослідної експлуатації.

Актуальне питання щодо оптико-електронних засобів розвідки, спостереження та прицілювання. Існує можливість модернізації існуючих засобів шляхом встановлення електронно-оптичних елементів закордонного виробництва, а також розробка нових зразків.

Щодо екіпіровки бійця. В Україні подібних комплексних розробок не проводилося. Тому на найближчу перспективу доцільна закупівля іноземних комплектів та відкриття відповідної ДКР щодо розробки вітчизняних моделей. Також потребує вивчення питання розробки легко броньованих транспортних засобів різного призначення для забезпечення, в першу чергу, підрозділів спеціального призначення.

Щодо бойових літаків МіГ-29, Су-25, Су-27 та вертольотів армійської авіації Мі-24П, Мі-8, необхідно зазначити про наявність можливості модернізації існуючих зразків за першим та другим варіантом.

Перший — спрощений варіант модернізації МіГ-29, який вже реалізований на підприємствах вітчизняного ОПК. Другий варіант досить складний, але ефективний, який буде реалізовуватись у майбутньому. Він передбачає надання літаку можливості використання нових керованих АЗУ класу "повітря-земля" і "повітря-повітря".

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, необхідно зазначити, що у разі відповідного фінансування, існує можливість щодо прискорення як темпів розроблення нових і модернізації існуючих зразків ОВТ, так і відповідного постачання їх у війська. Оборонна промисловість України має для цього необхідний потенціал майже за всією номенклатурою ОВТ та спроможна у найближчій перспективі або розробити, або провести модернізацію існуючого ОВТ. Однак навіть на середньострокову перспективу необхідні будуть більш суттєві фінансові витрати через відсутність в Україні потужностей з розроблення певних типів ОВТ, наприклад, бойових літаків та зенітно-ракетних комплексів. Адже, якщо навіть нехтувати моральним старінням таких зразків, максимум через десять років вони будуть виключені зі складу ЗСУ через фізичне старіння. Незважаючи на складні та болючі процеси реформування оборонної сфери, українська оборонна промисловість спроможна виконувати завдання з переозброєння та створення нових зразків техніки і зацікавлена у визначенні Міноборони перспективних потреб. Створення внутрішнього ринку та здійснення замовлень оборонним відомством є одним з ключових чинників збереження та розвинення потенціалу оборонної промисловості.

Література:

1. Бегма В.М., Загорка О.М., Косевцов В.О., Шемаєв В.М. Стратегічне управління військово-техніч-

ним співробітництвом в інтересах забезпечення воєнної безпеки України. — К.: ІПНБ, НАОУ, 2005. — 228 с.

2. Борохвостов В. Військово-технічне співробітництво з країнами Заходу // Україна-НАТО. — 2005. — № 3 (7). — С. 27—33.

3. Смірнов В. О. Актуальні проблеми формування і реалізації військово-технічної політики України в контексті європейської і євроатлантичної інтеграції // Смірнов В.О. [та ін.]; За заг. ред. В.П. Горбуліна. — Вип. 6. — К.: Євроатлантикінформ, 2005. — 240 с.

4. Баскаков В.В. Развитие военно-технического сотрудничества на основе использования принципов программно-целевого планирования / В.В. Баскаков, А.В. Осетров // Вестник Академии Военных наук. — 2008. — № 2 (23). — С. 111—114.

5. Військово-технічне співробітництво: шляхи удосконалення: монографія / В.О. Смірнов, В.М. Бегма, О.М. Рябець, В.В. Томчук; За заг. ред. В.О. Смірнова. — К.: ЦНДІ ОВТ ЗСУ, 2010. — 216 с.

6. Бегма В. М. Ринок озброєнь: проблеми маркетингу продукції військово-технічного призначення: монографія. — К.: НІПМБ, 2001. — 118 с.

7. Смірнов В. О. Система військово-технічного співробітництва Республіки Польща / В.О. Смірнов, С.В. Смірнова, О.В. Кісельов, І.В. Борохвостов // Зб. наук. праць / ЦНДІ ОВТ ЗС України. — Вип. 19. — К.: ЦНДІ ОВТ ЗСУ, 2008. — С. 117—122.

References:

1. Behma, V.M. Zahorka, O.M. Kosevtsov, V.O. and Shemaiev, V.M. (2005), "Strategic management of military-technical cooperation in the interests of ensuring the military security of Ukraine", NAOU, Kyiv, pp. 228.

2. Borokhvostov, V. (2005), "Military-technical cooperation with Western countries", Ukraina-NATO, Kyiv, pp. 27—33.

3. Smirnov, V.O. (2005), "Actual problems of formation and implementation of military-technical policy of Ukraine in the context of European and Euro-Atlantic integration", Yevroatlantykinform, Kyiv, vol. 6, pp. 240.

4. Baskakov, V.V. Osetrov, A.V. (2008), "The development of military-technical cooperation based on principles of program planning", Vestnyk Akademyy Voennykh nauk, Kyiv, vol. 2 (23), pp. 111—114.

5. Smirnov, V.O. Behma, V.M. Riabets', O.M. and Tomchuk, V.V. (2010), "Military-technical cooperation: the way of perfection: the Monography", TsNDI OVT ZSU, Kyiv, pp. 216.

6. Behma, V.M. (2001), "The arms market: the problem of marketing of products of military-technical purpose: the Monography", NIPMB, Kyiv, pp. 118.

7. Smirnov, V.O. Smirnova, S.V., Kisiel'ov, O.V. and Borokhvostov, I.V. (2008), "The system of military-technical cooperation of the Republic of Poland", TsNDI OVT ZSU, Kyiv, vol. 19, pp. 117—122.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2014 р.